

מכון מניטו

העמותה להנצחת מורשתו של הרב
יהודא לאון אשכנזי "מניטו" ז"ל

Manitou.org.il

יסודות השבת ע"פ הרב

יהודא לאון אשכנזי

מאת הרב אליהו זיני

פורסם בסדרת הספרים של ידיעות אחרונות "עם הספר"

[1] שבת לה'

על פי התנ"ך, הקב"ה בכבודו ובעצמו כבורא עולם, שבת בשבת ושמר את השבת. מתוך עובדה זו עולים כמה נושאים וכללים שראוי שנתחם על פי המבנה המיוחד של השפה העברית ואורח המחשבה הייחודי המאפיין את התנ"ך, בצירוף האופן המיוחד הדרוש כדי להבין את מחשבתם. התנ"ך אמנם עברי בלשונו, אך לא מדובר בעברית סתמית כלשהי, כאמצעי תקשורת בין תודעות, אלא בעברית ייחודית שקיבלנו בירושה מהמסורת העברית והמסורת היהודית שהטעינוה במשמעיות נוספות, העברית כפי שהקב"ה מבין אותה בעת דברו, העברית כפי שהתודעה העברית תפסה אותה, העברית של ההתגלות בהר סיני.

מאחר ואנו מדברים כאן שפה שאינה עברית, [\[2\]](#) יהיה עלינו לנוע בין שתי מערכות של משמעויות תרבותיות ספציפיות אחרות, ומצד שני, עלינו להתייחס למערך הסגנון העברי, לא רק למובן המילוני של שפת תקשורת, אלא גם לכל מטען המשמעויות שהעברית נושאת ומלווה ברצף המסורת היהודית.

השבת היא ברית ואות. אין מצוות רבות בתורה הזכות לשאת את התואר של "ברית" או "אות"^[3] ברית? – בין מי למי? ולא יזו מטרה?; אות? – אות למה? יתרה מזאת, התנ"ך מציין שתי סיבות לשבת.

התורה אינה נוהגת באופן שגרת לציין את משמעותן של המצוות, או להסביר את הכוונה או המטרה של מי שהכתיב או ניסח את החוק. הדברים מתרחשים כאילו המטרה אמורה להישאר נסתרת ולהתגלות רק במהלך שלבים שונים המקרבים אותנו אל הקב"ה. לא נוכל לדעת לאן מועדות פנינו. אנו יודעים רק שהוצא לנו דגם מסוים, ובכל שאנו הולכים ומתקרבים אליו, כך ניתנת לנו ההבנה של מה שהיה צריך לבצע – וברוב המקרים לצערנו, רק הכישלון מלמד אותנו, בדיעבד לאן היינו צריכים באמת לחתור. מדובר במימד של כבוד כלפי החירות האנושית. התורה שבכתב והתורה שבעל פה מתארות בצורה מפורטת את ההתנהגות שעוצבה מתוך חוויית הקשר בין ה' באמצעות עם ישראל ובאמצעות ההיסטוריה של מסורתנו – אולם אין זה מהרגלן להסביר את המשמעות, את ההשכלות או את התכלית שיש להשיג. ובכל זאת, אם ניקח בחשבון את קיומה של חוכמה המלמדת אמצעים אילו, וכי חוכמה זו מפורטת מאוד, נוכל לנסות להבין או לפחות לתאר את תכליתה של השבת, ואת הסיבה לקיומה. מדוע נעשה את זה? וכיצד נקשר בין תחום ספציפי זה של המסורת העברית והיהודית לבין הקוהרנטיות של המסר התנ"כי?

מדובר **במימוש רצונו של הבורא**. מתוך כך מבינים מייד שלא מדובר בדת פשוטה המחייבת משמעת טקסית, אלא בבוראה של תוכנית המתחילה להתברר ברמת הזהות העברית. העובדה שהנביאים העבריים ראו תוכנית זו בצורה בהירה יותר משאר בני האדם מצביעה על היותה פריבילגיה מיוחדת וזכות בלעדית של הזהות העברית – וזהו מקור ה**ברית** בין ה' ישראל – יכולתם של ישראל לנחש מחדש ברמת האדם מה הייתה תכניתו של ה' בשעה שבקש לברוא אדם. וכל זה הוסתר מאתנו בתחילה, כדי שנוכל לזכות לגלותו מחדש ולהגשימו בעצמינו.

אנו יורשיה של היסטוריה ארוכה מאוד, ושל ניסיון ארוך מאוד. ברור **שהמטרה לא הושגה עדיין** – שאז היינו מוצאים את עצמנו כבר בימות המשיח. אולם, כל האירועים מתרחשים כאילו אותה צפייה מראש, אותה תחושה מקדימה של רצון ה', היא זו שאכן מעצבת את ההווה היהודית, ובדיעבד, עלינו להוקיר את אלו שהחלו בצפייה זו לעתיד, אלו שאנו קוראים להם "האבות".

יש לנו הרבה פחות זכויות מהאבות, מפני שבשעה שהחלו את דרכם, לא ידעו האבות לאן עליהם ללכת. הקב"ה לא אמר לאברהם לאן ללכת, הוא פשוט אמר לו "לך". ואם תגיע אל נקודת המפגש, אתגלה לך שם. לא כתוב בתורה: "לך אל הארץ שאני מראה לך עכשיו", אלא: "כשתגיע לשם תדע לאן צריך ללכת": (בראשית פרק יב פסוק א') "לך לך מארץ מצרים וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אֶפְרָאֵךְ" כאשר תגיע לשם, פסוק זה מחייב אותנו להבין את המקצב הפנימי והרוח החיה של ההיסטוריה של עם ישראל, של ההיסטוריה היהודית הארוכה.

אנו יודעים מעט טוב יותר מאבותינו לאן צריך ללכת. מנקודת מבט זו יש לנו הרבה פחות זכויות אבותינו: אולם, מנקודת המבט של הקיום, מנקודת מבט של "עשייה" ו"מילוי חובות", אין ספק שדווקא בחלקם של אחרונים נפלו זכויות יותר. במובן מסוים, אנו קטנים מאוד ביחס להתחלה, אבל אולי גדולים מאוד ביחס לתכלית.

התורה נותנת שני הסברים לשבת. ההסבר הראשון מקשר אותנו עם בריאת העולם, העולם השני עם יציאת מצרים.^[4] הסיבה השנייה מעוררת את בעיית "התנתקותם" של כל סוגי הדטרמיניזם: אנו יוצאים ממצרים ביום השבת. חווינו את חווית הניכור: אותה ישות שהקב"ה רצה לברוא אותה חופשית, מוצאת את עצמה כבולה התוך סוגים של דטרמיניזם טבעי, ובתוך הדטרמיניזם הנורא מכולם: **הדטרמיניזם המדיני**. אבותינו העבריים חוו חוויה גרועה משעבודו של העבד: שעבודה של ישות חופשית. חויה זו של שעבודה של ישות חופשית, מוצגת לנו כהסבר לשבת ברמת של ההתנהגות החברתית, של ההתנהגות הביתית, המשפחתית, והיומיומית. איזו משמעות יש לשבת ביחס לבריאה?

באופן עקרוני, בנוסחי התפילה של השבת (המורכבים מפסוקים הלקוחים מהתנ"ך) נאמר שהשבת היא ברית בין הבורא לבין ישראל, וכי בני ישראל מקיימים את השבת מפני שהיא האות לכך שה' ברא את העולם בששה ימים וכי ביום השביעי הוא חדל לפעול, והפסיק להתערב בהיסטוריה של העולם כבורא.

קטגוריה האמונה מבטלות את הצורך בהסבר, הכול ברור: אנו מאמינים שהשבת היא באמת העדות והאות לכך שאנו מכירים בקיומו של הבורא. אולם מצד המשגה האינטלקטואלית, אין הדברים ברורים כלל. מהו הקשר בין התנהגות היהודי בשבת, שכבר הוסברה לנו בהקשר של יציאת מצרים, לבין הרעיון שזה גם ההוכחה לכך שהעולם הוא עולם נברא ושיש לו בורא?

באופן פרדוקסאלי, מוסיפה התורה שנדרשו ששה ימים כדי לעצב את העולם; נראה שהיה די בכך שהשבת תפנה באופן פורמלי לרעיון הבריאה, אולם התורה מוסיפה שהעולם עוצב בששה ימים וביום השביעי חדל הקב"ה להתערב כ"מעצב" העולם.

הביטוי הצרפתי, "ששת ימי בריאה" גורם לנו הרגשה לא נוחה. בטוי זה אינו קיים כלל בעברית. אנו רגלים מאז ברגסון למשל, לרעיון של 'התפתחות יוצרת', כלומר מתמשכת, ואנו משתמשים בשפות שלנו בבטוי זה מבלי לתת את הדעת לאי-דיוקים פילוסופיים הנובעים ממטבע לשון זו.

אם מתייחסים ברצינות למושג בריאה, אין קיום למושג "זמן בריאה". במובן התנ"כי שלה, משמעותה של הבריאה היא: לא היה כלום, פתאום יש משהו; תהליך זה אינו אורך זמן. המשמעות המדויקת של 'לברוא' מחייבת את העיקרון של "יש מאין"^[5] במושג זה אינו נגזר מתוך ההיגיון, אלא נלמד מתוך התנ"ך. תחילה "אין", ולפתע "יש". כשהתנ"ך מדבר על ביראה הוא מתבטא כך: (בראשית פרק א פסוק א) "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים – ברא – כלומר: "הופעה של יש", של מה שעתידי להיות העולם. המושג "ששת ימי הבריאה" אינו קיים, אף נדגיש שוב שאין ביטוי כזה בעברית. במקום זאת אנו מוצאים בעברית ביטויים כמו "ששת ימי המעשה" או "מעשה בראשית". בשום מקום, בשום מסורת תלמודית או מדרשית, אף לא אצל המפרשים, לא מובע הרעיון שהקב"ה ברא את העולם בששת ימים. ה' ברא את העולם... נקודה.

עולם זה, כמות שהוא, במצב התווה המקורי של הים הופעת היש, נוצר ועוצב במשך ששה ימים. מדובר בשתי קטגוריות נבדלות לחלוטין.

באמצעות ברית השבת עוסק האדם ב"מצב של הדמיה", לא במובן של חיקוי דבר מה שהתרחש בעבר, אלא במובן של רמז לבאות, הכנה של עתיד, הכנה של עולם הבא^[6].

אחד העקרונות המרכזיים שלמצוות התורה הוא שהתורה היא בראש ובראשונה תורת ה'. לא רק שה' נתן אותה, אלא שהיא "התורה שלו", כל כך שלו שהמדרש אומר לנו שהקב"ה מקיים את התורה. במילים אחרות, הדברים אחרות, הדברים מתרחשים כאילו בעצם הגילוי שהקב"ה מגלה את תורתו, הוא מגלה לנו את זהותו, ככל שאנו מסוגלים להבינה. כלומר, הוא מגלה לנו את זהותו באמצעות תכניתו, באמצעות מה שהוא מבקש מאיתנו, ולא, כמובן, בעצם מהותו. במקום "תורת ה'" ניתן לומר: תעודת זהותו של ה'. תעודת הזהות של האדם הבונה את עצמו בצלמו (של הקב"ה). ביסודו, התנ"ך אינו אלא תעודת הזהות שלנו.

סוקרטס לימד: "דע את עצמך". באופן כללי, הפרויקט המוצא לאדם הוא פרויקט קשה ביותר: לדעת את עצמו. אולם לנו יש את זכויות יתר, מפני שיש לנו תעודת זהות משלנו. כאשר אנו, ישראל, קוראים את התנ"ך, אנו מפענחים את תעודת הזהות שלנו; תעודה זו כתובה ומנוסחת במישור שונה לחלוטין מזה של חיינו הפרטיים, בלא שמי מאתנו, לא אני ולא הקב"ה נעדר. אנו קוראים בתהלים (יט, ח) "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מכימת פתי". התורה הופכת אותנו לישות, לאדם שהוא משהו, לאדם האומר "אני", אדם שאינו רק חפץ, שלא ניתן להתייחס אליו רק כגוף דומם.

ה'נפש', היא המילה הראשונה בה משתמש התנ"ך כדי לחשוף את הנסתר בפרויקט של הקב"ה כדיל להפוך את הנברא למשהו המסוגל לומר "אני", למישהו שהוא אישיות, סובייקטיבית שנועד לנסות להידמות לבוראו; כל ההיסטוריה שלנו אינה אלא תקופת חונכות המכשירה אותנו להידמות לו. לא להיות "הוא", אלא להידמות לו, להיות **כמהו**: "קדושים תהיו כי קדוש אני" (ויקרא יט, ב). יש לפסק את המשפט: קדושים תהיו כבני אדם, כי אני קדוש, כאלוהי. אנו נקראים לתקופת חונכות מלאה כדי ללמוד להידמות לו. ובאמצעות "הדמיה" זו בהווה, אנו מתכוננים למה שתהיה הזהות שלנו בעולם הבא.

מעבר לערכן של המצוות כעבודת ה', זוהי הדרך בה מדבר עימנו המדרש אודות הסיבה הכללית לקיומן של המצוות, כל המצוות, ובמיוחד המצוות הנוגעות למוסריות: "מה הוא רחום אף אתה רחום" "מה הוא חנון אף אתה חנון"^[7]. התורה קוראת לנו להתחנך במידות ה'.

בין כל המצוות, יש לעקרון הזה תפקיד מיוחד במצוות השבת; מטרת השבת היא לציין את הרעיון של ברית בין הבורא לבין הבריאה. ניתן למצוא רעיון זה מאחורי הקלעים של כל הלימודים התלמודיים המתייחסים לשבת. ניתן לסכם אותו באופן הבא: אין מקום לאדם בתוך עולמו של הקב"ה; מוחלטות קיומו של הקב"ה הופכת את הרעיון של קיום האדם בתוך עולמו של הקב"ה לחסר משמעות. המדרש מתאר יומרה זו באמצעות הדימוי החרף של שלהבת נר לנוכח פני אור החמה^[8]. לעומת אור השמש אין לנר קיום, וכפי שרגילים החסידים לאמר, אין הוא קיים אלא "בביטול היש".

אמנם זוהי צורת קיום, אופן של הוויה, אך אין זו תוכניתו של הבורא. ההוויה המוחלטת, ההוויה האמיתית, היא, על פי עצם הגדרתה, הווייתו של ה' ובתוך עולם הווייתו של ה' אין מקום לאדם.

אולם, בעולמו של האדם, אין מקום עבור אלוהי. ללא מסורת התנ"ך, האדם הוא אתאיסט על פי טבעו. "האדם הטבעי" הוא אתאיסט^[9].

כאשר הוא מאמין באלים, מדובר באילילים; אילילים שאין ביניהם לבין דת התנ"ך שום דבר משותף. אילילים שמקורם בהענקת מעמד פשוט של קודש, מעמד של אליל, לכוח כלשהו מכוחות העולם, למציאות ארצית ברמת החומר, הצורה או הרעיון של העולם – כוח או מציאות שהועמדו כעקרון מנחה להתנהגות ואומצו כאילילים. אין שום דבר משותף בין האילילים לבין האל הנזכר בתנ"ך האל המסתתר.

אלוהי השבת הוא האל המסתתר^[10]. בתוך עולמו של האדם אין מקום לאל: בתוך עולמו של האדם, נכחות האל חייבת להיות הרסנית, התפרצות האל לתוך עולמו של האדם תחריב עולם זה.

כל המקומות בתנ"ך המתארים את התערבותו של האל בעולם, מלווים תמיד ב"מיני אפוקליפסות", נוכחות ה' הייתה מוחצת את האדם, מוחקת אותו; כדי שהאדם יוכל להתקיים צריך האל להסתתר, לצמצם את הבהירות והעוצמה של נוכחותו. בראשית היה העולם אתיאסטי מפני שהקב"ה ברא אותו, והיצור שהקב"ה ברא צריך להיות מסוגל להתקיים בזכות עצמו.

בכל התיאורים של ההיסטוריה האנושית, מימי בראשית ועד לימי המבול, לא מדובר אף פעם על "דת" ואין שם חומרים "דתיים" במובן השגרתי שאנו מייחסים למונח זה. אולם, יש בתנ"ך שיפוט של ההיסטוריה האנושית ביחס לקטגוריות של המוסר. כאשר התנ"ך מגלה לנו שהבורא החליט לשים קץ למהדורה הראשונה של יצירתו מפני שנשלה, אין הוא מגייס קריטריונים דתיים הנוגעים למערכת היחסים בין האדם לאל. התנ"ך מציב לנו קריטריונים מוסריים, אלו השוררים ביחסים שבין אדם לאדם.

הסיבה המיידית למבול היתה שהמוסריות נותרה ללא בסיס. התנ"ך אינו אומר שבני אדם חדלו להתנהג באופן מוסרי, אף לא שהפכו לפושעים חוטאים אלא שהתרחש דבר חמור יותר ועקרוני יותר: תודעתם המוסרית נעלמה, באופן שכבר לא היתה אפילו אפשרות לעורר שאלות מוסריות. בשלב זה אומר ה' : מוחקים את הכל... ומתחילים מחדש. ברור שלא מוחקים לגמרי, אף לא את הכל. רק בשלב שני זה הולך ונחשף הממד הדתי.

בתחילת התיאור של התנ"ך האל מסתתר – דימוי שלא נועד בשביל היופי, אלא למטרה הרבה יותר רצינית. הסיבות להסתרות זו הן מטפיסיות, וזה בדיוק מה שמסופר במקום בו מוזכר בפעם הראשונה הרעיון של השבת: בסוף היום הראשון^[11] לעיצוב העולם הנברא, מראה הוויית העולם הוא מראה כאוטי, תוהו ובהו. אין קץ לפליאה שלנו לנוכח דברי התורה: "בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ והארץ הייתה תהו ובהו" (בראשית פרק א' א') איזה זעזוע: הקב"ה בכבודו ובעצמו ברא את העולם, והעולם שהוא ברא נמצא במצב של תהו ובהו. באמת ניצלנו!

ואם לא היה הקב"ה, בכבודו ובעצמו, בורא את העולם, באיזה מצב היה העולם נמצא אז, אותו עולם נמצא במצב של תהו ובהו למרות שנברא בידי הקב"ה? ואנו מקבלים את זאת בשלווה, כדבר מה מובן מעליו. התורה אומרת דבר חמור ביותר: אם הקב"ה הוא זה שברא את העולם הוא ברא אותו במצב של תהו ובהו, הרי יש לכך תכלית.

ובמובן מסוים רוצה התנ"ך להרגיע אותנו: בראשיתו היה העולם במצב של תהו ובהו; אולם, על דאגה, הקב"ה הוא זה שברא אותו; ולכן יש מוצא, מפני שאם לא היה זה הקב"ה שבראו, היינו מוטלים חזרה לתודעה טרגית, לעולם ללא מוצא, לעולם שאף פעם לא היה מסוגל להשתחרר מה"חטא הקדמון" של הכאוס.

כך, התנ"ך מתחיל את דבריו בהרגעתנו – כמו שמרגיעים ילדים. ההתנסות הדתית היא תמיד התנסות הקשורה להשתלשלות של דורות^[12].

וזו אגב, אינה סיבה להוריד את התורה לרמה ילדותית; אין זה מקרה שהתורה מדברת אל בני ישראל: אנו בניו של ישראל. היוונים קראו את העולם בו אנו נמצאים קריאה טרגית – כך הם ראו אותו – אולם עבודת ה' היהודית אינה טרגית.

הקריאה היוונית של העולם היתה טרגית ונואשת, בעוד שהקריאה העברית היא קריאה אופטימית. דרמטית ללא ספק, אך לא טרגית: יש מוצא מפני שיש התחלה, מפני שיש תוכנית ותכלית להתחלה. עדיין יהיה עלינו להבין מדוע תוכנית זו נסתרת, ובמיוחד מדוע הסתיר אותה מאתנו יוצרה של התוכנית.

כך, אם כן, היה מצבו של העולם בראשיתו: תהו ובהו. הדבר דומה מעט ל"שיטה נסיונית", המלמדת שהתצפית הראשונה על העולם היא אמפירית, כאוטית, וכי דרוש מאמץ ארגוני של השכל כדי לגבר את הקוהרנטיות של העולם וכדי לארגן את העולם, לפחות כאשר נגישים אליו מתוך ידע. בכל מקרה, כך הוא המצב לגבי קיומו של העולם. לקראת סיום "ארגון" ששת הימים, לקראת הסוף, מופיע לו האדם, "היצור" האחרון בששת הימים ההולכים ונפרשים, ואנו מבחינים בתוך לכידותו של הטקסט, שמרגע הופעתו של האדם בעולם, מסתיר האלוהים את עצמו: שבת. הקב"ה נכנס לשבת בדיוק ברגע בו מופיע האדם בעולם. האל חייב להסתתר כדי שהאדם יוכל להיות חופשי, נוכחותו של האל יכולה להיות כה מחניקה שהאדם לא רק שלא יהיה חופשי, אלא פשוט לא יהיה קיים. חוץ מזה, בסופו של דבר לא להיות חופשי ולא להיות קיים זה אותו דבר.

מול נוכחותו של אל גלוי, מי יוכל לומר 'כן' או 'לא' ה'כן' עצמו לא יהיה חופשי. האל היה מוכרח להסתיר את עצמו כדי שיהיה בסיס לחירות אנושית.

זוהי המשמעות היסודית הראשונה שהתנ"ך רוצה להעביר כאשר הוא מספר שהקב"ה נמצא בשבת מאז הופעתו של האדם. משך ששת ימי בראשית הארוכים רק סובייקט אחד פועל בהיסטוריה: הקב"ה. האדם אינו נמצא שם, הקב"ה פועל בחופשיות הוא מעצב את העולם כאות נפשו.

אך בכל זאת קיימת התנגדות של ה'חומר הבראשיתי', של הכאוס המקורי: התנגדות המרמזת כבר על חירות. בראשיתו של העולם היה החומר עצמו חופשי. הטקסט מציין שהעולם לא תמיד מצליח לבצע בצורה מדויקת את מה שמצפה ממנו הקב"ה. בתיאור מעשה בראשית אנו קוראים: "ויאמר ה' יהי...". אך לא תמוד קורה בדיוק מה שהקב"ה אומר שיהיה. וכשהתנ"ך אומר "וירא אלוהים כי טוב" צריך לקרא את הדברים מתוך חוש הומור יהודי: 'וירא אלוהים כי מספיק טוב כדי לעבור לשלב הבא'.

לבסוף, התארגן העולם ברמת גימור מספיק טובה, שהקב"ה רצה ליצור יצירה אמיתית, כלומר את האדם במוצאו של היום השישי, מזמין הקב"ה את היצור, כלומר את האדם – כאשר, ברמה זו, היקום כולו אינו אלא הגוף שלו – להיכנס לתוך הבית. לבית יש גם גן, מפני שהעולם כבר מאפשר קיום במידה מספקת כדי שהאדם יוכל לחיות בו. והנה, מגיע ליל שישי. ברגע זה בדיוק נכנס האל לשבתו, ומתחילה ההיסטוריה האנושית. לומר "שבת לה'", זה הרי כמו לומר ביסוס חירותו של האדם. וזה ענין רציני: חכמי התלמוד אוסרים עלינו לכפות על הקב"ה לעזוב את שבתו כדי לעסוק בנו בענייני הילדותיים.

עיקרון זה אינו נעדר השלכות עבור תודעתו הדתית של היהודי. כאשר יהודי מדבר על ה', על איזה אל הוא חושב? האם הוא חושב על האל המתערב בענייני העולם? או זה שאינו מתערב? מדובר בבורא העולם ובורא העולם הוא זה שמחליט. ואנו מבינים, אם נשתמש בדימוי הלכות מחיי הרגש, את עוצמת כאבו של הבורא משך כל התקופה הארוכה בה התפתחה ההיסטוריה המסוכנת של החירות, משך כל יומו השביעי, בו נמצא ה' בשבת, אך מאוד חסר שקט לנוכח המתרחש.

כבר מההתחלה, אם כן, מדובר בהחלטה של הבורא לאסור על עצמו להתערב בענייני העולם לפני שהם עולים יפה. למעשה הוא מתערב אבל לא בתור בורא, ובוודאי לא כדי לעשות כל דבר בכל דרש שהיא, כדי לחולל איזה נס או איזה קסם המשעים את חוקי הטבע המבטיחים את חירותנו, המשעים בסופו של דבר את מה שהפילוסופים מכנים "הדטרמיניזם של העולם", שהוא מקלטה של חירות האדם כיצור חופשי. במילים אחרות היה צורך להסתיר את נוכחות ה', אך בנוסף להסתרות זו, וכדי למלא את החלל שהותירה בעולם, היה צורך במבנה שיבטיח את חירות האדם. הדטרמיניזם של הטבע הוא הביטחון בה' שמעניק לאדם. ההיסטוריה האנושית מתאפשרת מפני שהחוקים אינם משתנים כפי שהשתנו בששת הימים בהם היה העולם כ"חומר ביד היוצר". לא ניתן לפגוע במבנה העולם מפני שהוא משמש בסיס לכבודה של החירות האנושית.

המונח העברי "הטבע" מציין גם את הרעיון של "הטבעה", הטבעתו של חותם. הקב"ה חתם את מצבו של העולם ברגע בו התחילה ההיסטוריה האנושית, והתורה שבעל פה מלמדת אותנו שהחותם הזה, חתימה זו היא: האמת. אנו שרויים בביטחון שמעניקה הקוהרנטיות של העולם הדטרמיניסטי. לעומת תפיסת עולם של כשפים, זוהי תפיסת העולם החיובית, אם כי לא פוזיטיביסטית, שעתידיה להופיע במודרניות.

העברי הראשון הוא גם האדם הראשון של העידן המודרני. התודעה שקדמה לתודעה העברית וממשיכה להקיף אותנו גם היום – מדובר תמיד באותן זהויות אנושיות המתוארות בתנ"ך – היא תודעה מאגית, תודעה הנמצאת עדיין בששת ימי בראשית, תודעה שהיא עדיין תודעתו של האדם הראשון, שלא זכתה לאותה התגלות לה זכה אברהם אבינו: הקב"ה נמצא בתוך השבת שלו והיום השביעי כבר החל.

מהלך זה מטיל על כל ההיסטוריה האנושית את כל הייסורים של דרמה זו (התודעה העברית תפסה כך את הדברים): המהלך בנוי באופן כזה, שהכל מתרחש כאילו עלינו להסתדר לגמרי לבד, כל עוד המפגש לא הצליח. יש צורך בפיקוח נפש ממש, איום של סכנת מוות לבריאה כולה ולתוכנית האלוהית כולה, כדי שהקב"ה יחלל את שבתו ויתערב בעולם – יחולל נס המשעה את הדטרמיניזם. צריך שהסכנה תהיה כה חמורה, שהיא תערער את עצם משמעותו של העולם, כדי שהקב"ה יחלל את שבתו ויתערב, כאבי משפחה המכין בשבת תרופות הכרחיות לילד הנמצא בסכנת חיים.

אין אילו רעיונות פשוטים. מדובר כאן בעצם המבנה של ההיסטוריה שלנו, הגורל שלנו והאופן בו אנו מתנסים בעולם.

תיאורו של כל יום מימי בראשית מסתיים במשפט חוזר היוצר קצב מיוחד: "ויהי ערב והיה בוקר יום אחד", "ויהי ערב ויהי בוקר יום שני", ויהיה ערב והיה בוקר וכו'. אולם כידוע לא כתוב 'ויהי ערב והיה בוקר יום שביעי'. בשלב

זה נכנס העולם לתוך זמנו של היום השביעי של הקב"ה, לתוך הזמן של שבת ה', ועדיין לא נכתב המשפט: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום שביעי'. עדין לא הגענו להיום השמיני.

פעמים רבות במהלך ההיסטוריה הזדמנה אפשרות לסיים את יצירתו של היום השביעי, לבסס את "המנוחה", כך שמה שהיה חסר במעשה בראשית, אותו רגע של 'מנוחה' בשטף ההוויה יהפוך לאמת, ומ'עונג שבת' נגיע ל'מלווה מלכה'. אולם הדבר נכשל בכל הזדמנות. ומידי שבוע חוזר כשלושן זה על עצמו. כך למשל, בתקופת יציאת מצרים, הוקם המשכן, בו נוצר עתה מקום אפשרי למפגש - והנה, בכל זאת הסתיים הדבר בכשלושן: חלה טעות בעבודת ה', לא ידעו בדיוק את ההלכה; הייתה שגיאה. מי שמכיר את התנ"ך יודע שאני מתייחס למותם של בני אהרן ולכל המהלך הדרמטי הקשור למוות הזה.

"ויהי ביום השמיני" (ויקרא ט, א) אכן, היום השמיני כמעט שהצליח אבל ... "ויהי" האירוע מתואר ככישלושן, כקטסטרופה. כידוע, בכל פעם שפרק מתחיל ב"ויהי" ... מבשר הדבר כשלושן. ביום השמיני לבריאת העולם: זו יציאת מצרים; והמדרש מגלה לנו שהיה זה סופו של העולם הזה, וכי העולם הכין את עצמו להיכנס לימות המשיח: החולים נתראו^[13], החיגרים נעמדו על רגליהם, הכאוס הסתיים, האבסורד נעלם, הכול היה משיח, ואז... כשלושן קטסטרופה.

בקיצור, עד שמפעל השבת יסתיים בהצלחה, אנו מצויים עדין ביום השביעי. מתוך עקרון זה ניתן להסביר פילוגים רבים. כל אותם שבירי זהות יהודית שנטשו את היהדות כדי לייסד את הדתות הגדולות והאידיאולוגיות הגדולות לא היו אלא טעויות בהבחנה שמקורן באמונה שהיום השמיני כבר החל. היו טעויות כאלה מכל הסוגים.

טעויות שהקדימו את הקץ מפאת חוסר סבלנות שהסתפקה בקירוב שהוצע כמודל, ובסופו של דבר הפך לאליל. זהו ההסבר לכל אותם התביעות הגדולות של אוניברסאליזם ושל משחיות - בלא קשר למונחים בהן נוסחו - תביעות שבמקורן, באופן זה או אחר, מישראל^[14]. תביעות שיצרו את האידיאולוגיות הגדולות היריבות לזהות ישראל. אנו נכספים בכזו חוסר סבלנות לתחילתו של היום השמיני שבסופו של דבר אנו מתנהגים כאילו היום השמיני כבר הגיע ומאחר ובמצאיות אנו נמצאים בעצם עדיין ביום השביעי, אנחנו חוזרים ונכשלים בכל פעם. לוחות השנה השונים - המוסלמי, היהודי והנוצרי - משקפים את העמדות השונות האפשריות. האיסלם מקדש את היום השישי: התודעה המוסלמית נמצאת ביום השישי, היא עדיין לא הגיעה לרף התחתון - אם כי אולי היא כבר מתחילה להגיע - של האוטונומיה האנושית והאחריות האנושית: הרף של הסולם האנושי. בתודעה המוסלמית הקב"ה הוא הנושא היחיד של ההיסטוריה. צריך להיות מיסטיקן גדול כדי להאמין שיש כאן מקריות בלבד. לוח השנה הנוצרי, לעומת זאת, מציב את האדם באמצע ביום השמיני, למחרת השבת: המשיח כבר כאן. עידן ההיסטוריה חלף, כפי שחלף גם עידן החירות, ואין עוד טעם לאחריות. הודות ל'חסד עליון'^[15] הכול כבר נעשה... אולם דבר עדיין לא נעשה, וטוענים שכבר נעשה, וכך, באופן פיקטיבי - אני מדבר כיהודי - אנו נמצאים ביום השמיני.

אנו היהודים, יש לנו קירבה נפשית עתיקת יומין עם מושגים אלו: אנו יודעים מהו היום השישי ומהו היום השמיני. אולם העולם נמצא בעיצומו של היום השביעי. הכרנו כל כך הרבה פיתויים, כל כך הרבה שידולים מצד אלו ששמעו בדרכם את מה שנובע מתוך המצפון העברי והמסר הנבואי. "כיצד הם אומרים לנו, אינך מזהה את דבריך שלך? - כמובן שאני מזהה; אולם אנו עדין לא נמצאים בפרק הזה: אנו נמצאים כל הזמן ביום השביעי".

לכידותה של כל התפילה העברית סובבת נתונים אלו. כך למשל, בתפילת השבת, אנו מצפים להופעתו של אליהו הנביא במוצאי שבת, ודווקא הוא זה שאמור להיות מבשרו של היום השמיני, מבשרם של ימות המשיח. הטקס הנוסטלגי של מוצאי שבת מציין שאלהו לא בא. החסידים הכניסו לתוך טקס זה מימדים של שירה הונגרית, רוסית או רומנית, אך הוא קיים בכל הצבעים העצמיים שלו בכל שאר קהילות ישראל, אם כן, לא בשבוע הנוכחי נזכה להיכנס להיום השמיני. אנחנו עדין ביום השביעי. יהיה עלינו להתחיל שוב בשבוע הבא.

אכן זה בדיוק מה שעובר עלינו בעולם הזה. במסגרת הלכידות של התנ"ך, יש משמעות משיחית לכל המצוות המתקיימות ביום השמיני, כגון שמיני עצרת, היום השמיני של חג הסוכות, או המילה ביום השמיני; הנקראת גם ברית, המעמידה את האדם במצב המדמה את היום השמיני ומהווה גם טקס משיחי הממקם אותנו כבר עתה בזכותו של עולם היום השמיני. אין זה מקרה שטקס ברית-מילה כולל גם את קבלת פניו של אליהו הנביא, מבשר המשיח ביום השמיני. אנו נמצאים, אם כן, כל העת ביום השביעי, בתוך עולמה של שבת ה', כלמור בתוך עולם בו האדם הוא חופשי, בו האדם הוא עדיין חופשי.

ומה קורה ביום שביעי זה? נסיון נואש ליישב את הסתירה הבלתי אפשרית הכפולה של עולם השייך להקב"ה בו אין מקום לאדם ולעולם השייך לאדם בו אין מקום להקב"ה. התורה מגדירה ניסיון זה כמשמעות המרכזית של ההיסטוריה האנושית, ובמיוחד הניסיון של בניית המשכן, של יצירת מקום בעולם בו יכולים הקב"ה והאדם להיות

ביחד. זהו הבית לו קורא התנ"ך בית מקדש, בית הקדושה. קיימת חוסר אפשרות עקרונית שהאל יהיה אצל האדם, כפי שבלתי אפשרי לחלוטין שהאדם יהיה אצל האל, לפחות כאשר אין מסגרת של קדושה. כאשר נוצרת קדושה, נעשים דברים אלו אפשריים. מטרת ההיסטוריה העולמית היא לבנות בית מקדש, מקום בו יכול האדם לומר: "אשרי יושבי ביתך" (תהילים פד,ה). בית המקדש נבנה דווקא בישראל, באמצעותה של הזהות הישראלית. הקדושה הופיעה דווקא בנקודה ספציפית זו בעולם; במפגש של "אוהל מועד" – שמצמצם כינויו, הוא מקום המפגש בין ה' לבין האדם. מפגש זה אפשרי. מתוך בית המקדש בירושלים מנקודת הצלחה זו במרחב ובזמן, נושא ישראל את ההבטחה להפיץ ולהרחיב קדושה זו בכל הזמנים ובכל המרחב. ישראל, הוא בדיוק סוג של אדם שנשבע שלא ישקוט לעולם עד שהעולם כולו יכיר באל האמיתי. ונכון, אנו קוראים לאנושות כולה להצטרף למפגש זה עם הקדושה. המאשימים אותנו טוענים שמדובר באימפריאליזם, אולם יותר נכון לומר שזה אוניברסאליזם אמיתי.

אנו מוצאים עקבות של אוניברסאליזם זה גם באסלאם ובנצרות. במידה מסוימת דתות אלו הן קצת הכשלוניות שלנו, אך הן גם הניסיונות שלנו. מנקודה ראווה של האותנטיות שלנו, אנחנו אחראים לשני הכישלוניות הללו של ההיסטוריה העולמית, שאינם אלא שני קירובים^[16] של שאיפת ישראל.

היו גם קירובים אחרים, בכמויות למכביר. הסוציאליזם הוא עוד קרוב כזה. למעשה, יש מספר רב של דברים היוצאים מישראל שהם "ימי שמיני" שהריונם הסתיים בהפלה – אך מאחר והם יוצאים מתוך ישראל, הם זוכים לאריכות ימים.

בית המקדש הוא ביתו של האדם המושלם: האדם לבוש בגדים מושלמים ואוכל סעודה מושלמת. המילה "מושלם"^[17] אינה מבטאת כראוי את רעיון השלמות: את הרעיון של אדם המגשים באמת את תוכנית הבורא, אדם המשיג באמת את האותנטיות האנושית שלו, את כבודו של האדם. הכהן הגדול בבית המקדש הוא העברי שבעברים. הדרך להפוך לעברי היא להיוולד עברי או להתגייר, אך לא ניתן להפוך לכהן באמצעות גיור; שם, רק התורשה משחקת, תורשה שאין אנו מסוגלים להבין אותה. אולי יגיע יום אחד עידן בו ניתן יהיה להבין את חוקי התורשה הפסיכולוגית והרוחנית.

הכהן הגדול, הלבוש בגדים מושלמים בבית המושלם, אוכל ארוחה מושלמת. לכן, כאשר חיפש התלמוד אחר הגדרה של רעיון המלאכה בהקשר של רעיון השבת, אימץ כדגם את כל אותן דרכים מיוחדות הדרושות כדי לבנות את המשכן. ה"מלאכה" לה מתמסר האדם הוא המאמץ להמיר את הטבע, את עולם היום השביעי, מתוך התקווה ליום השמיני, שעדיין לא נכתב. ברור שמדובר בהיסטוריה המתחילה בשבת ה' ומסתיימת בביאת המשיח על מנת לעבור לעולם האמת. אנו נמצאים בעולמו העוברי של אתר הבניה, של המעבדה. הזהות העברית הנתפסת במסגרת הקוהרנטיות של התנ"ך ובתוך ההיסטוריה, היא המעבדה של המעבדה.

לפעול בעולם, להתמסר בו למלאכות, אותו מאמץ שהפילוסופים מכנים 'המרת הטבע לתרבות' – זוהי ההיסטוריה. התלמוד מלמד שכל המאמצים מתלכדים לכדי שלושה בלבד: בניית בית, הכנת מזון, תפירת בגדים – שלושה רכיבים יסודיים^[18].

והרי לאחדות בעברית יש תמיד שלושה עשר מימדים; בעברית מתפשט האחד לכדי שלושה עשר ותמיד יש לאחד שלושה עשר מרכיבים. וכיוון שקיימות שלשו אחדויות: הבית, המזון, והביגוד – מדובר בשלוש כפול שלוש עשרה, כלום בשלושים ותשע המלאכות הבסיסיות המוגדרות בקטגוריות של התלמוד כדרכי "מלאכה", לכן כשוברות ורומסות את המצב של השבת.

שבת ה' היא ההיסטוריה שלנו; וההיסטוריה שלנו היא עבודת בניית בית המקדש, כלומר, עולם בו ה' והאדם יכולים לשהות יחדיו ללא קטסטרופה, בלא שה' יגורש מתוך האדם, ובלא שהאדם יאבד בתוך המציאות האלוהית^[19].

זוהי הקדושה. אנו הולכים ובונים את העולם, מקימים אותו כבית מקדש. זו היא ההיסטוריה של העולם. כל בני האדם עסוקים בכך; אולם ההתגלות שנגלתה לישראל היא כמו הוראות הפעלה להרמוניזציה של מלאכה זו של האדם, שמטרתה היא בנייתו של בית המקדש.

בשלב הראשון, השלים ה' את מלאכתו: הוא הכין עולם ראוי למגורי אדם. אילו ששת הימים. אולם עולם זה הראוי כבר למגורי אדם, עדיין אינו ראוי למגורי ה'; הוא נמסר לאדם והוטל על האדם לשנות את העולם הראוי למגורי אדם בוצרה כזאת שתהפוך אותו לראוי למגורי ה': זהו בניין בית המקדש. וכאשר בית המקדש בנוי, מתקיים מפגש החושף שהקב"ה נמצא כאן תמיד. בתפילת השבת קיימת דיאלקטיקה של נישואין החושפת שתקופת האירוסין הסתיימה והנישואין יכולים להתחיל, שה' והאדם יכולים להיכנס למצב של "אחרות"^[20] מבלי שתתרחש קטסטרופה. הקב"ה יכול להפוך לאורחו של האדם. הכל מתרחש כאילו בהיסטוריה שלנו, רוצה הקב"ה לדעת אם

ניתן להזמין אותנו להתארח אצלנו, אולם הוא לא מסכים להזמין אליו אלא את מי שמסוגל להזמין אותו, בכבוד ובעצמו. נסיון זה הוא תמצית הבעיה המוסרית: הקב"ה שואף לדעת כיצד אנו מסוגלים להתנהג אחד כלפי השני כאורחים וכאשר הניסיון עולה יפה, הוא אומר "הייתי שם".

אם כן, העידן של ההיסטוריה הוא עידן פיתוחו של העולם על מנת להפוך אותו לבית של קדושה; ובמהלך עידן זה, שרוי הקב"ה בשבתו. השלב השלישי יהיה השלב של המפגש.

ברור שרמת ההנהגה המעשית, רמת הפעילויות, משקפת את התוכנית הפנימית. בשעה שהאדם בונה את ביתו, תופר את בגדיו ומכין את סעודותיו, הוא זקוק לאותו גורם המהווה את אישיותו של האדם, את זהותו של זה שעתידי לגור בעולם המשיחי: יצור שניתן להזמין אותו לקשר עם הבורא, קשר בין סובייט לסובייקט.

אחד משמותיו החשובים של הקב"ה, מנקודת מבטה של התורה, הוא השם "אנוכי", כלומר "אני", זה שיכול לומר "אני", ולומר לנו את רצונו, להצביע על מה שהוא רוצה עבורנו. עיקר התורה, עיקר רצונו, זה שאנו חייבים לבנות את האדם האנושי. כדגם, ישמש לנו באופן בו הקב"ה התגלה לנו כ"מישהו"; האיש מישראל מוזמן להיפך למישהו ולא למשהו. הקב"ה מגלה לנו איך מעצבים את ה"מישהו" הזה.

מטרתה של כל אחד מתרי"ג מצוות התורה היא להפוך מישהו מאיתנו ל"אנוכי" ל"אני", ל"הנני", לאדם אנושי. בכל פעם שמשה רבנו מדבר על המצוות הוא אומר: "ושמרת את חוקיו ואת מצוותיו אשר אנכי מצווך היום".

המקובלים אמרו את אותו דבר, אך בדרך שונה: המצב המקורי של הבריאה היא האין; המטרה, היא להפוך לאני, לאנוכי, למישהו שיוכל לומר "אני". אלו אותן אותיות, אך בסדר שונה. כל ההיסטוריה העולמית גלומה בשתי המילים הללו. בראשית היה אין, עליו להפוך למישהו. האין הופך לאני. לקראת יעד זה נוטים כל מאמצי ההיסטוריה, והוא מייצג את הופעתו של האנושי ושל כבודו, את נטישת המערכים הדטרמיניסטיים הטבעיים, האסטרונומיים, הביולוגיים, החברתיים והמדיניים. ההצלחה במנוחה, מנוחת השבת. רק האדם במצב של שבת יכול להצליח להגיע למפגש עם אלוהי השבת. תמצית היהדות היא לעמול כדי שהעולם ייכנס ליום שכולו שבת, שם יתממש המפגש בין ה' ובין האדם.

המילה שבת בעברית היא בלשון זכר ובלשון נקבה גם יחד. בתפילת ערב שבת, השבת מוזכרת בלשון נקבה: "וינוחו בה" בליל שבת. בבוקר, אנו מזכירים אתהשבת בלשון זכר. ולבסוף, בתפילת מנחה, אנו אומרים: "וינוחו בם", ברבים. יש אם כן, שבת זכרית ושבת נקבית.

בשני המקומות שמוזכר הדיבר הרביעי, נאמר (שמות כ, ח) "זכור את יום השבת לקדשו", ובפעם השניה (דברים ה, יב) "שמור את יום השבת לקדשו". "זכור" הוא הבניה החיובית של מצב הקדושה של השבת, ו"השמור" הוא ההימנעות ממעשה: במהלך בניית המשכן, משעים את ההיסטוריה ליום אחד כדי להיות למשך יום אחד כבר עכשיו במצב המבשר את השבת. המסר שנושאת השבת בתור אות, הוא שהעולם הוא אכן עולם נברא; העולם המופיע בפנינו כטבע, הוא בעצם הבריאה ההופכת לטבע כדי שהאדם יוכל להיות חופשי. כדי לייסד את חירותו של האדם, מופיע העולם כאילו אין לו בורא; כאשר אנו מקיימים את השבת אנו פוגשים את העולם מחדש כעולם נברא; יום השבת הוא הפעולה המשמשת את היהודי כדי להפוך את היום השביעי של כל שבוע לשבת ברמה של הזמנים הטבעיים. כאשר מגיע ערב שבת, אנו הופכים את היום החול את היום הריקני^[2] לשבת; אנו מעניקים לו את קדושתו, וכאשר אנו מקדשים אותו אנו מעידים על כך שאנו יודעים שלמרות מראית העין אכן יש בורא לעולם, אולם הוא מסתתר ויש סיבה להסתתרות זו. אין מפריעים ליהודי הדתי בשבתו כדי לומר לו: בוא תעזור לי לתקן את האופניים שלי; וזו סיבה עוד יותר חזקה לא להפריע לקב"ה כדי שיתקן אופניים. ליהודי יש תודעה עמוקה שבלבו של הקב"ה קיימים חיים מלאי עוצמה. גם כאשר הוא נסוג מהעולם, משגיח הקב"ה בכאב על הצלחותיו, אך הוא מונע מעצמו לחלל את שבתו, מפני שהתוכנית שלו לבריאת העולם היא תוכנית רצינית וצריך לבסס היטב את האוטונומיה של העולם הנברא כדי שיום אחד, כאשר תגיע העת לברוא את היצור, הוא יהיה רציני. קיימות, אם כן, סיבות חמורות לכך שהקב"ה שומר שבת, ואסור להפריע לו.

כל ערב שבת, אנו הופכים את היום השביעי ליום השבת, ובאותו רגע השבת היא נקבית, היא מקבלת, וישראל הוא זכר, הוא הנותן: ישראל מוסר לשבת את קידושה. "לקדש", משמעותו היא להכניס קדושה, פירושו גם לשאת אשה. היום השביעי, יום ניטראלי כשלעצמו, יום בנאלי כמו כל הימים האחרים, מתקדש באמצעות נישואיו עם ישראל. אנו אומרים: "זכור", והמעשה החיובי שבאמצעותו מקדשים את השבת מוצא כך את אישורו בתוך פרטיה של התפילה: ישראל הוא זכר והשבת, בערב שבת, היא נקבה. והנה, כך מקבלת השבת מהאדם את קדושתה. ואחר כך, בבוקר הדברים מתהפכים: ישראל מקבל את הקדושה, את קדושת היום, מפני שהיום כבר קדוש בלילה. בבוקר, השבת היא הזכר והיא מעניקה את קדושתה לאדם, שהוא עתה נקבי.

אחדותו של ישראל בערב שבת, מתגלה בפניו של זה הנושא אשה, וביום השבת אלו הם פניה של זו שנישאה. אחדות ההוויה נבנית מתוך דיאלקטיקה זו. לאחדות ההוויה יש פן נקבי ופן זכרי, עובדה הנחווית בצורה רבת

עוצמה בנשמתו של היהודי. בניית ה"אני" של איות זו, נעשית במסגרת דיאלקטית זו המושרשת רוחנית ביסודות ההוויה שלנו, אנו חיים אותה באמצעות השבת כמימסר, במסגרת הקשר בין הקב"ה לאדם הבונה את האחדות המשותפת^[22].

אחדות זו מצליחה ברגע שיא השלמות של השבת, בשעת המנחה. אנו אומרים בתפילה: "וינוחו בם", ניסוח המבליט ריבוי, המתוקן מעצם הניסוח שקדם לו: "אתה אחד ושמןך אחד"^[23]. במנחה של שבת, מופיעה האחדות הבנויה. אין היא זכרית או נקבית, לא מעלה ולא מטה, ולא ימין ולא שמאל. האחדות יצאה אל הפועל, והאדם האנושי כבר הופיע. אנו נמצאים בעיצומו של העונג, עונג ההוויה.

הקבלה זו בין התנהגות האדם, המוגדרת כבניית המשכן, לבין מה שהיה ההיסטוריה של כל האנושות, מרוכזת סביב ישראל, וירושלים היא מרכזן של סערות הרוח האנושיות. ידענו זאת תמיד, אבל היום זה ברור. אל לנו לחשוב שכל זה נבדק באווירה אידיאלית; האווירה הריאלית בארץ ישראל עצמה היא כבדה מאוד כיום, חמורה מאוד^[24]. יש לנו הרגשה חזקה שבאמת העולם הוא כרוח סופה וירושלים ניצבת בעין הסערה. אנו יודעים זאת וידיעה זו מטילה עלינו את כובדה של כל ההיסטוריה האנושית. אולם גם בימים הקשים ביותר של מועקה, הצלחנו לשמור את השבת בישראל, למרות אווירה זו. זוהי תחושה נפלאה להרגיש את מצב השבת למרות כל המתרחש.

תזכורת זו של האירועים ההיסטוריים הקשים שאנו חווים בישראל, חיונית כדי להדגיש עד כמה הדברים שאנו מדברים עליהם כאן הם גם עצם המרקם של קיומנו המיידי ביותר. אפשר שנבין מתוך כך טוב יותר את הדברים החשובים שאותם אני רוצה להציג כמסקנת דברי: "עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" פירוש המשפט "ועשו לי מקדש"^[25] הוא שהם יהפכו את ההיסטוריה להצלחה, ואז אשכון בתוכם. השכינה תתגלה בבירור. מה שאנו מכנים "שכינה" אינו אלא נוכחות ה', העובדה שהקב"ה לא רק קיים – נקודה זו אינה עולה כלל לדיון – אלא שהקב"ה נוכח ואינו נראה, אינו ניתן לתפיסה. המשכן צריך להיבנות כדי שהשכינה תתגלה – ולשתי המילים יש שורש משותף. המשכן מציין את המקדש, משכן שהוא ביתה של השכינה בפועל: משכן השכינה.

חז"ל מלמדים אותנו שהשכינה, אותה נוכחות של הקב"ה מתגלה בעולם באמצעות ארבע דרכים שונות בהן יכול האדם להיות ישראל.

בשם ה' יש ארבע אותיות, והמחשבה היהודית מציגה את מבנה ההוויה העולמית לא כמבנה דואלי – כגון חומר וצורה, או סובסטנציה ומחשבה – אלא כארבע עולמות המואחדים בחמישי. ארבע האותיות של שם ה' מבטאות את מלכותו של אלוהינו האחד, הבורא, על כל אחד מארבע אופנים אלו של הוויה העולמית. לשכינה, כמו למרכבה יש ארבע דרכים מוצלחות להיות ישראל, להיות אדם, הקשורות לארבע מידות היסודיות של מלכות ה' מול הוויית העולם שברא. החברה בישראל עצמה מהווה, בלכידותה, ארבע דמויות ארבע אישים, ארבע דרכים להיות אדם: המלך, השופט, הכהן והנביא. יש כאן הוראה כפולה: ארבעת התפקידים הללו דורשים כדי שהחברה תהיה מלוכדת ואסור שאחד מהם ייטול לעצמו את תפקיד חברו, להוויה, אם כן, יש ארבע תפקידים – וארבעת תפקידים אלו נובעים מתוך ארבע "ההוויות העולמיות", ומוצאים את הביטוי שלהם בחברה; כל אחד מהם הוא חיוני, אולם אסור לערבב ביניהם. התורה קובעת את היסודות והגבולות של סמכויות המלך, השופט, הכהן והנביא.

ראשי התיבות של ארבעת עמילים: **מלך, שופט, כהן, נביא**, יוצרות את המילה: **משכן**. כאשר ארבעת התפקידים מתממשים, וכאשר הם קוהרנטיים, ניתן לומר שבית המקדש בנוי, שהחברה האנושית היא משכן ושהשכינה יכול להתגלות. כאשר בית המקדש חבר, כאשר המשכן פוצץ לרסיסים, פוזרנו לתוך הגלות האנושית, והנוכחות האלוהית נעלמה. השבת נעשתה עמוקה, עמוקה בתוך הקב"ה. ותחייתו של עם ישראל, הגאולה, היא בנייתו מחדש של המשכן זה. אולם קיים סדר, סדר האותיות עצמן: ראשית: **'מלך'** אחר כך **'שופט'** אחר כך **'כהן'** ואחר כך **'נביא'**. ראשית צריכה להתרחש בישראל התחייה של הריבונות ברמה המדינית, אחר כך תחייתם של שאר התפקידים.

בחברה הישראלית שוררת עדיין מידה מסוימת של תוהו ובהו: עדיין אין נאמרים דברי תורה, עדיין אין מכירים את הדת, ואיש אינו מסביר. נכון שישנה ממשלה, וזה מצוין, אולם תפקיד השופט עדיין אינו מבוסס, אף לא תפקיד הכהן או הנביא. אנו נמצאים בשלב ראשוני בלבד, שלב המלכות או הממשלה, אך כפי שאומרים רבותי, אין זו עדיין אלא מיני-ממשלה, השולטת רק על חלק מעם ישראל. לו הייתה זו ממשלתו של כל עם ישראל, הייתה מופיעה כמלך במלוא שיעור קומתו. התינוק לא פיתח עדיין שרירים, אך לפחות הוא כבר נולד.

הבה נאמר זאת ברורות: מלכות בית דוד מתחילה לחזור לתחייה בממשלת ישראל – זהו השלב הראשוני. מלכות ה' על ישראל מתחילה כבר להראות. כאשר ל"סמכויות" האחרות – עדיין אין רואים אותן: השופט והכהן עדיין אינם במקומם, והנביא לא התעורר עדיין.

אולם בפועל, כאשר הקב"ה חושף את מידותיו, הוא הולך ומגלה אותם בסדר הפוך: כאשר הוא "בונה מחדש את מרכבתו" הוא בונה מלמטה למעלה: תחילה מלך, אחר כך שופט, אחר כך כהן ולבסוף נביא. כאשר הכל יהיה במקומו בארבעת המדרגות של המשכן המחודש, תגלה שוב השכינה.

אנו חיים היסטוריה הנדמית כחילונית, אולם מדובר בתחייתה של ההיסטוריה של הקודש. עדיין יש להבחין בכך.

אנו אומרים בתפילה: 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים'. פירושו של דבר: 'אפשר לנו לראות' לראות מה? את מה שכבר התרחש? לא.

אולם, לאחר התרחשותם של הדברים, אפשר לנו להבחין בכך שהם אכן התרחשו^[26]. הנח לעיניים שלנו להיות פקוחות כאשר הדברים יקרו. וזה קורה. מה קורה?

השכינה הולכת ומתגלה. היא מתחילה בשלב של ה"מלך", הממשלה. הרמב"ם אומר שהסימן האמיתי הראשון של ימות המשיח, הסימן של התחלת ההתחלה, היא האוטונומיה הפוליטית של ישראל.

העיתונות הישראלית דיווחה לאחרונה על הסיפור הבא: כשגולדה מאיר אמרה לפגוש את ניקסון, בשעה שהיה מקום לחשוש לגרוע מכל, בירכה אותה עוזרת הבית שלה, שהייתה ממוצא מזרחי, לפני נסיעתה ואמרה לה: 'יהי רצון שענייך ידעו לפתות את הנשיא ניקסון כפי שענייה של המלכה אסתר פיתו את אחשוורוש'. למרות שעוזרת בית זו ודאי הבחינה בביעורה הרב של גולדה מאיר, לא ראתה בה כלל את גולדה מאיר. היא ראתה בה את אסתר המלכה. בעיני העם, דברים אילו אינם מסובכים, אלא מובנים מאליהם!

אנו נמצאים עדיין בעיצומם של חבלי הלידה של המשכן. אולם, השלב הראשון כבר מתקדם מאוד. אין זה משנה אם הממשלה היא ממשלת שמאל, ימין או מרכז, אם היא ממשלה נעלה או לא. די בכך שיש ממשלה בראש מדינה יהודית כדי לדעת ששלטונו של הקב"ה כמלך מתחיל כבר להתגלות. כבר קיים משהו קטן הדומה למלכות במלא האוטנטיות שלו. ישראל כבר השלימה את כול ההכנות לקראת בנין המשכן, ובתוך זמן קצר נוכל להיכנס אל השבת.

אל תישארו ביום השישי.

תובנות^[27]

(.....) כדי להידמות באמת לבורא, ששמו אחד, חייב כל ישראלי להיות ישראל, חייבים כל היהודים להיות יהודים. התלמוד מזכיר לנו: אין כל סיבה לקנא אחד בשני; ישנן דרכים שונות להיות ישראל, אולם בין אם תסכימו לכך ובין אם לאו, אתם בני. המלך כדי להיות באמת מלך, חייב באופן פוטנציאלי להיות גם שופט, כהן ונביא. בתוך כל ישראלי מפעפע מימד מלכותי, מימד משפטי, מימד כהני ומימד נבואי, אך מנקודת מבטם של המוסדות, כדי למנוע תהו ובהו וערבוביה, יש צורך בהתמחות ספציפית ובהבחנה בין הכישורים.

(.....) אחד הסמלים הגדולים של חג הסוכות, הוא הלולב על ארבעת מיניו, המושווים לארבעה סוגים של בני אדם: אלו היודעים ועושים; אלו היודעים ואינם עושים; אלו העושים אך אינם יודעים; ואלו שאינם יודעים ואינם עושים. המסתורין הוא הצורך באלו שאינם יודעים ואינם עושים, המורים על אחדות המוחלטת למרות הכול, ומעבר למראית העין.

(.....) התיאולוגים של תקופתנו סיימו לעכל את ניטשה וכבר יש להם ספרות שלמה על "מות האלוהים". הם מגלים שהפסילים מתו. אנו יודעים מהבין שאנו נמצאים בעולם בו הקב"ה מסתתר.

(.....) האחדות הדרושה בין היחידים בעם ישראל כדי לבנות קהילה, היא הדרישה המזערית ביותר, אולם, מה שיש לשאוף אליו היא אחדות מחשבתית עמוקה ומלאה אחווה.

(.....) המשכן, אחדותו של הכלל, נחרב מפני שנאת חנם שרחשו היחידים זה לזה, והמוסדות זה לזה. לא ניתן לבנות מחדש אלא באהבת חנם; פירושה להיות מסוגל לאהוב גם את מי שאינו נחמד.

(.....) לדעתי, כל אחד מאיתנו יכול לתפוס את הרעיון של "ישראל אחד", עם אני אוהב אותך מסיבה כלשהי, מפני שאתה... אין זו אהבה. אם סיבת האהבה תעלם, גם האהבה תעלם. אם אומר לכלתי, אני אוהב אותך משום שאת יפה, איני אוהב אותה, שהרי אם לא הייתה יפה לא הייתי אוהב אותה.

(.....) הווייתו של העולם הזה היא הווייה הכרחית כאחד. הווייה הניתנת ונלקחת בו זמנית. הפסוק "כנשר יעיר קינו, על גוזליו ירחף", מלמד אותנו שביחס לעולם, ה' הוא כנשר הדוגר על אפרוחיו, הרוצה להעיר את קינו ומרחף על גוזליו. אם יניח הנשר את אברתו על הגוזל כדי לחממו, הוא עלול למחוץ אותו, אך אם לא יחממו, ימות הגוזל בקור. אם יתן לי ה' את מלוא ההווייה, אמחץ... אם אעביר זרם חזק בנורה, היא תתפוצץ, אך אם לא אעביר זרם כלל, לא יהיה אור. אם כן מה עושים? מעברים זרם. לו היה הקב"ה נותן לנו את כל מילואה של ההווייה בטרם

נהיה מוכנים, לא היינו קיימים כלל, ואם לא היה נותן לנו דבר, גם לא היינו קיימים. לכן, הוא נותן ולוקח בחזרה^[28]. הוא, שאינו יכול לא לתת ולא לקחת. רעיון זה עצמו, נמצא כבר בתחילת ספר בראשית, במילים "רוח אלוהים מרחפת על פני המים", במילה העברית היפה "מרחפת" שרש"י מתרגם יפה אקובט"יר. כלומר, רוח אלוהים נוגעת ואינה נוגעת בעולם. המדרש מפרש זהו המשיח, הנמצא ואינו נמצא. (.....) עם ביטל השלטון הקולוניאלי, החל עולמן של החברות המוסלמיות לצאת מהיום השישי, אליו היה נמלט באופן פיקטיבי כבתוך גלות פנימית. הוא נקרא במידה הולכת וגוברת לשאת, ברמה פוליטית באוטונומיה ובאחריות של ענייניו העצמיים. נראה שהעסק חורק. היריבות בין אידיאולוגיות שונות בעולם לא הייתה חמורה במיוחד; מה שחמור הוא האחריות ביחס להיסטוריה. אם זהותו של אברהם, בצורתה המוסלמית, מסרבת לעצב את ההיסטוריה מפני שאינה מסוגלת להיכנס ליום השביעי, יש בכך בגידה בפרויקט של הבורא, ומתוך כך מגיעים לשנאה כלפי מי שבכל זאת רוצה לשמור אמונים למהותו של אברהם, כלומר: שנאה ליהודים. באופן שונה, אך דומה למדי, יכולנו לחקור בעולם הנוצרי את ההופעות המיסטיות של היום השמיני. במקרה זה יתרחש משהו אחר: ברמה של המציאות החליט העולם הנוצרי לרוקן מתוכנה את הנאמנות היהודית לפרויקט של הבורא בתוך ההיסטוריה, והאשים את היהודי במניעת הופעת היום השמיני. אולם אנו יודעים שכולנו, נוצרים, יהודים ומוסלמים, נמצאים בעצם בתוך עולמו של הקב"ה כלומר ביום השביעי.